

Történelmi vita Erdélyről magyar és román tudósok között

Constantinescu Mitija, a bukaresti legfőbb agrárbizottság vezértitkára, néhány évvel ezelőtt terjedelmes könyvet írt *L'Evolution de la Propriété rurale et la Réforme agraire en Roumanie* címen, melyben a legutóbbi romániai agrárreformot igyekszik történelmi távlatból megvilágítani s igazolni. Közel ötszáz oldalas művében külön könyvet szentel az erdélyi mezőgazdasági formák történelmi fejlődésének s ezt a folyamatot Erdély történelmének keretébe állítja be. A mód, ahogyan ezt megoldja s a történelmi állítások, melyekre elméletét építi, a budapesti tudományos körök figyelmét is felkeltette. Ezek részéről Székely János néven egy kiváló budapesti fiatal történész (és nem erdélyi, amint azt Jorga feltételezi) válaszolt a mű állításaira. Terjedelmes tanulmánya ugyancsak franciául jelent meg a *Revue des Etudes Hongroises* 1927. évi 1—2. számában *La Réforme Agraire en Transsylvanie et l'histoire* címen. Erre az eléggé éles kritikára viszont maga Jorga Miklós, a román történelemírás representatív-man-je, válaszolt a *Revue Historique du Sud-Est Européen* 1927. évi 10—12. számában, de nem is annyira Constantinescu munkáját vette védelmébe, melyet maga is középszerűnek tart, mint elsősorban azokat a történelmi dogmákat, melyekre az épült. A magas színvonalon mozgó tudományos vita utolsó mozzanatát az a viszonzválasz alkotja, melyet Jorga megjegyzéseire Székely János, valamint Melich János adnak, akit Jorga szintén aposztrofált. Ez a két rövidebb cikk a *Revue des Etudes Hongroises* 1928. évi 2—3. számában látott napvilágot.

Ezt a vitát, mely mindkét részről nagy készültséggel és kitartással folyik s aligha ért még véget, ismertetjük kivonatossan az alábbiakban.

I.

Constantinescu Mitija műve, mely az egész vitára az alkalmat megadta, négy könyvben 479 lapon tárgyalja a mai Románia mezőgazdasági birtokviszonyainak történelmi kialakulását s az 1921-ben törvényté tett agrárreformot. Az első könyv a régi román királyság agrárfeudalizmusát ismerteti, ahogyan az a XVII. század első megállapítható formáiból a fanariota uralom mélypontjain keresztül 1849-ben a rabszolgaság eltörléséig, 1864-ben a jobbágság megszűnéséig lassan eljutott, hogy a világháború után mezőgazdasági uralmának alapjait javarészt elveszítse. A második könyv Erdély mezőgazdasági birtokviszonyaival foglalkozik. Ennek a kérdésnek öt fejezetben mintegy 80 lapot szentel Constantinescu. A tárgyilagos olvasónak szinte a legelső mondatban, amely ezeket a kérdéseket érinti, *sajátságos különbségtétel* szurhat szemet. Azokban a fejezetekben, hol az Ö-királyság középkori feudális urainak elnyomó és kizsákmányoló törekvéseit tárgyalja, mindenütt csak *bojárokról* tesz említést, vagyis a kérdést társadalmi alapon teszi vizsgálat anyagává, amint azt másképp alig is lehet elképzelni. Tekintet nélkül arra, hogy ezek a bojárok igen nagy részben nem román eredetűek voltak. Abban a pillanatban azonban,

mihelyt Erdély területére viszi át kutatásait, ugyanabban a korban már nem a feudalizmus hátrányairól és túlkapásairól beszél, hanem egészen egyszerűen a magyarok zsarnokságáról. Ez a rikító tudománytalanság és anachronizmus mindvégig súlyosan terheli Erdélyről írt fejezeteit. Így az 1437. évi parasztlázadást javarészt román nemzeti mozgalomnak állítja be s az azt követő Uniót, valamint annak megújítását 1506-ban a románság elleni összecsuklásnak. Hasonló szemszögből nézi az 1514. évi parasztlázadást. A *Tripartitum* és az *Approbatæ* parasztelenes retorziós tételei szerinte mindmégannyi tudatos magyar támadás a románság ellen. Részletesen foglalkozik az erdélyi románság nemzeti ébredésének korával s e kor politikai követeléseinek gazdasági értelmével, ebben a korban már több joggal állítva mindent a magyar-román nemzeti ellentét élére. 1848 tárgyalásánál egyetlen szava sincs arra a tényre, hogy a jobbágyság felszabadítását a magyar birtokosság valóban önként és igazán nemzetiségi különbségre való tekintet nélkül hajtotta végre. Anál részletesebben tárgyalja a forradalmi idők erdélyi eseményeit, ha azok nincsenek is szorosabb összefüggésben a témájának gazdasági alapjával. S végül ismerteti a 48-as törvényhozás végrehajtását és többek között azt állítja, hogy a tagosítás volt a magyar földbirtokosok újkori eszköze a román parasztság elnyomatására.

A mű harmadik könyve, mely az agrárreformot adatszzerűen is ismerteti és a negyedik könyv, mely az agrárreform szociális kihatásait mérlegeli, — kívül esnek a vita tulajdonképpeni anyagán, mely a szorosan vett történelmi vonatkozásokra szorítkozik.

Az erdélyi román település folytonosságának kérdése a tengely, amely körül maga ez a vita lényegében folyik.

II.

Székely János Constantinescu M. művét bevezető soraiban nacionalistának és célzatosnak nevezi s állítását az alábbiakban vázolt módon igyekszik bizonyítani.

Mindenekelőtt idézi Constantinescu ama állításait, melyek az erdélyi római-román folytonosságra vonatkoznak.

Ezekkel legelőbb azt állítja szembe, hogy a római légiók kivonulásának időpontjától, vagyis 260-tól kezdve egészen a XII. századig, tehát mintegy ezer éven keresztül nincs történelmi bizonyíték arra, hogy Erdélyben románok éltek. Megemlíti továbbá, hogy sem a román nyelv, sem a román kultúra és népszokások nem mutatnak gót, gepida vagy avar nyomokat, holott ez ezer év alatt e népek jelenléte Erdélyben kétségtelen.

Ezeknél sokkal nagyobb fontosságot tulajdonít azonban Székely János azoknak a nyelvészeti megállapításoknak, melyekkel *Melich* János, az ismert magyar szlávista, gazdagította a történelemtudományt. Ezek szerint az erdélyi folyók nevei, mint Temes, Kőrös, Szamos és Maros a magyar nyelvbe egy bolgár-török nyelvből kerültek. Ezt a nyelvet azok a törzsek beszélhették, melyek abban az időben eléggé gyéren lakták Erdélyt. Maguk ezek az elnevezések dák eredetűek. Tételét *Melich*, arra alapítja, hogy ezek az elnevezések a román nyelvben „s” végződéssel jelentkeznek, holott az újkori román nyelvek történelmi kifejlődésük rendén eltüntetik ezt a végződést. Így lesz a latin *nos, vos, tres, laudamus, Martis* szavakból a protorománban éppen úgy, mint a modern román nyelvben *noi, voi, trei, laudămu, Mărti* stb. Ebből *Melich* arra követke-

tet, hogy ezeket a folyó neveket az erdélyi románság a magyar nyelvből vette át, amiből viszont az következnek, hogy a magyarok előbb jutottak el Erdélybe, mint a románok.

A folytonossággal szemben hivatkozik Székely János arra is, hogy a magyar királyok a románokat a határok védelmére telepítették le éppen úgy, mint a szászokat, miután ezt a népet kiváltképpen alkalmasnak találták a hegyes határok védelmére. Ez a körülmény — Székely szerint — ellent mond annak, hogy a románok hódított népként éltek Erdély területén, mert ez bizalmatlanságot és ellenséges viszonyt tételezett volna fel.

A betelepülés elmélete mellett felhossa a *Registrum Varadiense*-t. Ez a gyűjtemény 1210 és 1230 között 389 peres ügyet ismer, melyekben egyetlen román név nem szerepel. Ezeket — véleménye szerint — a váradai püspökség utóbb telepítette óriási kiterjedésű birtokaira.

Constantinescunak azzal az állításával szemben, hogy a magyarság kiszámított célzatossággal tört a románság birtokállományára, azt állítja, hogy az erdélyi románság szociális helyzetében beállott változás éppen ellenkezőleg a magyar királyi javak ősi kormányzásának megszüntével esik egybe. A királyi javak nemesi javakká lettek, e nemesek pedig részben magyarok, részben azonban románok voltak, mert a kenézek a legtöbb esetben birtokos uraivá váltak azoknak a telepeseknek, kiket az országba vezettek.

Az 1437. évi parasztlázadásnak jellege — Székely János szerint — kizárólag szociális volt. A lázadás középpontja magyaroklakta vidékeken található: a Szamos völgyében és a Mezőségeen, ahol a XV. században a románság csak elszórt telepek formájában szerepelt. Ugyanebben a korszakban — állítja Székely Csánky után — Torda megyében a földtulajdonosok sorában egyetlen románnevű család szerepel. A lázadás főoka az erdélyi püspök ama követelése volt, hogy három évre visszamenőleg egyszerre fizesse meg a nép hátralékait, még pedig az új, jó pénzben. A lázadás román nemzeti jellegét kétségbe vonja azon az alapon is, hogy abban a küldöttségben, melyet a lázadók az urak táborába menesztettek, egyetlen román sem szerepel. Ennek következtében a három erdélyi nemzet unióját sem minősíti egyébként, mint a nemesi előjogok védelmére kötött egyezménynek. Az 1514. parasztlázadás román nemzeti jellegét — Székely János szerint — semmi sem cáfolja meg világosabban, mint az, hogy Dózsa György személyében a lázadás vezére székely volt, a lázadás színhelye pedig a magyar Alföld déli része. Székely János sem tagadja, hogy a lázadás balsikere a parasztság helyzetének romlására vezetett, ami a nemesi jogok kodexében, a *Tripartitum*-ban, szükségszerűen kifejezésre jutott. Ezt a sorsot azonban egyformán osztotta minden paraszt — valóban nemzeti ségre való tekintet nélkül. A továbbiakban részletesen foglalkozik a XVI. század gazdasági helyzetével és számos adattal igyekszik bizonyítani, hogy az erdélyi román parasztot ugyanazok a terhek nyomták, mint a magyart, sőt az erdélyi román és következőképpen magyar parasztnak helyzete jobb volt, mint a magyarországi jobblágyoké.

Constantinescu a fanariota uralom földesurainak szörnyű szipolyozását ismertette, egy helyen megjegyzi, hogy ezeknek nyomása alatt az ókirályság parasztsága sok ponton elhagyta telephelyeit és átlépte a határt. Székely János felteszi a kérdést, hogy e menekülő nép hová ment hát? Véleménye szerint e kivándorlás iránya csak Erdély lehetett, ahol abban az időben a parasztság helyzete, különösen később, Mária Terézia és II. József idejében, még ezerfelül rohamosan javult. Számokat hoz fel, melyek szerint:

Magyar volt Erdélyben 1700-ban 150.000, szász 100.005, román 250.000.
1750-ben volt magyar 195.000, szász 110.000, román 450.000.
1761—65-ben magyar 271.000, szász 120.680, román 547.245.

A románságnak ezt a rohamos és aránytalan növekedését, mely a következő emberöltőkben csak fokozódott — Székely János nézete szerint — csak nagy tömegek bevándorlásával lehet megmagyarázni.

Végül pedig a tagosítás és a segregatio gazdasági jellegét és haszait igyekszik bizonyítani részletes adatokkal Constantinescu állításaival szemben.

III.

Jorga Miklós megjegyzéseit, amelyeket Székely János bírálatára tett, igen bő kivonatban, sokhelyt szösz szerint az alábbiakban ismertetjük:

„Ezt a néhány sort nem azért írjuk, hogy védelmünkbe vegyük Constantinescu középszerű könyvét, melyet Székely János — nem úlnév ez? — kritika tárgyává tesz, hanem elsősorban a szerző támadásainak gyűlölködő igazságtalanságai ellen, melyeket egy egész nemzet ellen irányít, — egy nemzet ellen, melyet nem lehet Constantinescu Mitija tévedéséért felelőssé tenni.

Székely azzal kezdi, hogy elavult könyvek alapján újra megkísérli a románok jogait megsemmisíteni azt a területet illetően, melyen laknak. Ő például azt hiszi, hogy Dácia egész lakosságának átköltözését a Duna jobb partjára Aurélianus császár alatt bizonyítja „három krónikás is, akik nagyon közel éltek ezekhez az eseményekhez”, a valóságban csupán két szépíró, akik körülbelül egy század múlva éltek ... Azt állítja, hogy ez időpont után a római életnek semmi nyoma sem volt ezen a területen, a valóságban azonban nincs szó itt gazdag lakosságról, amely emlékét emlékművekkel örökíti meg és a szerző nagyon téved, ha azt hiszi, hogy valaha is volt számos emléke a dáciai telepések életének. A régi nevek eltűnését a valóságban igen könnyen megmagyarázza az a tény, hogy az néhány városi központ — eredetileg régi dák falvak egyesítése, mint Sarmizegetuza — nem voltak oly mértékben konszolidálva, mint Galliának és Délgermánianak városai, melyekkel a szerző összehasonlítást kísérel meg. Mégis az erdélyi *Hărina* helységnevében megállapítást nyert egy régi név megmaradása s valószínűleg ez, forog fenn az erdélyi Déva esetében is, melynek a román Daia az őse. És ha ezek a telepések valóban elhagyták volna hazájukat, ki őrizte volna meg Tyras-Turla-nak, a Pruthnak, a Szereth-nek, az Olt-nak, az erdélyi folyóknak a neveit. A barbárok Dácián csak keresztül jártak, de nem foglalták ezt el, mert az számukra semmi érdekel sem bírt, azonkívül pedig a barbárokra, mint e terület lakóira vonatkozólag a forrásokban semminemű említés nincs. S miután így a románok csak rövid ideig éltek a hódítók oldalán, felette természetes, hogy azok nem sok befolyást gyakorolhattak a románok őseire, annál is inkább, mert egészen más természetű életet éltek.

Melich úrnak nyelvészeti bizonyítéka, amely szerint az erdélyi folyó nevek a románban és a magyarban egyformán „ş” betűre végződnek, amikor a román szóvégi „ş”-t elvesztette, a magyarban pedig az megvan, — az első pillantásra megdől: senki sem tudja a módot, ahogy a dákok s a szkithák az „ş” betűt kiejtették. Azonkívül a szóvégi „ş”, amely a köznevekben eltűnik, a tulajdonneveknél megmaradhat s azoknak karakterét megőrzi s végül, ha így van, akkor a havasalföldi *Argeş* folyónak nevét is a magyaroknak kellett a

románokhoz közvetíteniök ... Melich úr tételének bizonyítására feltételez egy bolgár-török népet, mely megelőzte Erdélyben a peccenyőgeket és a magyarokat s szerinte ez a nép közvetítette a helyneveket.

De van-e ezeket az elődöket illetőleg a legkisebb bizonyíték?! ...

Honnan jöttek hát a régi magyar történelem-politikai iskola e hősnének véleménye szerint a románok? Dél-Itáliából, hogy benépesítsék „a gótok és szlávok által elpusztított Balkánt?” E mellett az abszurd állítás mellett sem a valószínűség, sem bizonyítékok nem szólnak. Az, hogy a Balkánon találunk romaánokat, nem jelenti azt, hogy azok máshol is ne élhettek volna! ...

És ha — tegyük fel, hogy valóban nincsenek okiratok, melyek a XIII. század előtt románokat emlegetnek, — vajjon mennyi okirat van általában Erdélyt illetően e korszakból? A szerző nem gondol arra, hogy a tatár betörés elpusztította a levéltárakat? Van-e egyetlen olyan okirat, amely bizonyítja azt, hogy „a románokat a XIII. században a magyar királyok hívták az országba?” ... És ha a románokat „hívták“, hol van az ő kiváltságos helyzetük? Miért állanak ők az összes többi lakosok mögött a legutolsó sorban és miért nincs még annyiok sem, amennyit a magyar kormányzat a cigányoknak megadott? Mily okiratokra alapítja a szerző azt az állítását, hogy „az Oltmentén elhelyezett gyér román telepek” éppen úgy alakultak, „mint a szászokéi a határ védelmére?” Mennyiben hasonlít az ő helyzetük ezekéhez? ... Bihar megyében nem voltak románok 1285 előtt? De mennyi okirat van egyáltalában e megye lakosait illetően ez időpontot megelőzően?

Ami a románság beszivárgását illeti, az Erdély felé erős nem lehetett. Egyedül a Bánság felé volt ilyen mozgalom, ahol az osztrák közigazgatás olyan feltételeket teremtett, amilyeneket Erdély sohasem ismert. Azonkívül pedig olyan korban, ahol már minden papiroson folyik, erre a szivárgásra semmi okiratos bizonyíték nincsen. S mindentől eltekintve, ezt a román fejedelmek egyszerűen meg sem engedték!

„S hogy lezárjuk ezt az elemzést — végzi Jorga válaszát — „fel kell tenni a kérdést, hogy mi célt szolgálnak ma ezek a módszerek, melyek a tegnapi Magyarországának annyi bajt okoztak?”

IV.

Jorga Miklós e megjegyzéseire *Melich* János és *Székely* János két külön cikkben egyszerre replikáznak a magyar tudományosság említett francia nyelvű folyóiratának hasábjain.

Melich János Jorga professzor nyelvészeti állításait veszi bonckés alá. Véleménye szerint semmi sem bizonyítja azt, hogy a *Härina* erdélyi helység név ősi eredetű volna. Kisch kolozsvári egyetemi tanár megkísérelte e név görög eredetét kimutatni, ezt a kísérletet azonban *Asboth* Oszkár igen erőteljesen megdöntötte.

Jorga professzornak *Déva* városát illető nézetét úgy érti *Melich*, hogy a *Déva* elnevezés megfelelne avagy éppen azonos lenne a királyságbeli *Daia* helységnévvel. Ezzel szemben *Melich* igen aprólékos és részletekbe menő nyelvészeti levezetések, valamint a XIII. századból eredő okiratok alapján annak a nézetének ad kifejezést, hogy *Déva* eredete magyar s valószínűleg magyar személynévből származik.

Ami a Szamos, Maros, Körös, Temes folyónevek „s” végződését illeti,

Melich Jorga professzornak ellenvetéseit nem találja szerencéseknek. Ha az ellatinosodott dákok, illetve a római telepések és a mai románok között megszakítatlan folytonosság volna, úgy e folyónevek „s” végződésének el kellett volna tűnnie a mai román nyelvből. Ennek a szóvégi „s” betűnek eltűnése ugyanis a románban olyan szabály, amely egyáltalán nem ismer kivételt. Következésképpen ezek az „s” végződésű szavak olyan nyelvből kerültek a román nyelvbe, amely azt megőrizhette. Ez a nyelv pedig a magyar. És ilyen nyelv lehetett az említett török-bolgár is. Ami pedig az ókirályságbeli *Argeș* folyónevet illeti, arra vonatkozólag Melich kimutatni igyekszik, hogy az nem román, hanem török eredetű, annál is inkább, mert ezt a folyót a rómaiak *Mariscus*-nak hívták.

Jorga professzor válaszában történelmi részére Székely János válaszol az említett folyóirat következő cikkében.

Székely mindenképpel visszautasítja azt a vádat, hogy ő gyűlölködő igazságtalansággal támadt volna egy egész nemzet ellen. Ő nem tesz egyebet, mint az igazságot keresi. Ami pedig azt illeti, hogy módszere e téren elavult magyar történelem-politikai módszer lenne, válaszul felhívja Jorga professzor figyelmét *Kadlec Carel* cseh professzor művére, amelyet a prágai Akadémia adott ki. Kadlec, akit biztosan senki sem mer magyar barátsággal meggyanúsítani, művének megírásához teljesen kimerítette úgy a román, mint a magyar irodalmat. Ebben a műben pedig arra a végső következtetésre jut Kadlec, hogy „a folytonosság elméletét lehetetlenség fenntartani, miután a románok Thesszáliából északfelé vándorolva a XII. században kezdtek, Erdélyt beleértve, magyar területen letelepedni.” Azt állítja továbbá, hogy Erdélyt nem lakták eredetileg románok, hanem azok sokkal későbbben telepedtek le, mindenestre azonban a magyar hódítás után.

Jorga professzornak arra a kérdésére, hogy vajjon a kérdéses időpont előtt mennyi okirat létezik egyáltalában, Székely számszerű adatokkal válaszol. E szerint 1241 előtt a románok öt ízben szerepelnek okiratokban, az egész XIII. század folyamán pedig összesen 11 ízben. Ugyanakkor a századok 1241 előtt 78 ízben, az egész század folyamán pedig 95 ízben. Úgy fest tehát, — véli Székely, — mintha a tatárok egyenesen szolgálatot akartak volna tenni a XX. század magyar történetíróinak a román vonatkozású okiratok elpusztításával. Azonkívül azt is mondja Székely, hogy a tatárjárásra való hivatkozás az okmányok dolgában aligha szerepelhet bizonyíték gyanánt, mert hiszen 1239 évből 20, 1240 évből 28, míg a tatárjárást követő 1244. évből 46, 1245.-ből 25, 1246.-ból 19, 1247.-ből 27 királyi okmány maradt fenn, ami láthatólag nagy eltéréseket nem mutat. Ha tehát ezekben az okmányokban annyira ritkán történik említés a románokról, úgy ebből csak arra következtethet, hogy abban az időben igen kisszámú volt Erdélyben a román telepések száma.

Jorga professzor kérdésére, hogy van-e okirat, mely bizonyítja, hogy a magyar királyok hívták be a románokat, Székely János több ilyen okmányt idéz szó szerint.

Jorga professzor ama állítására pedig, hogy a románoknak Erdélyben rosszabb sorsa volt a cigányokénál, Székely szemrehányást tesz Jorgának, hogy nem foglalkozott eléggé a magyar történelemmel és felhívja, hogy olvassa el a cseh Kadlec munkájának idevágó részét.

A váradi regisztrumokra vonatkozólag azt jegyzi meg Székely, hogy e korai korok bírása aligha tett különbséget a vádlottak között nemzetiség sze-

rint. A tény szerinte az, hogy 1285 előtt e bírói jegyzőkönyvekben azért nem szerepelnek román nevek, mert a román lakosságot e vidékekre a váradi püspökök a későbbi korokban telepítették.

„A magyar történetírás — végzi replikáját Székely János — úgy hiszi, hogy miként a múltban, úgy ma sem tesz egyebet, mint az igazságot keresi, semmi egyebet csak az igazságot a politikai programokra való tekintet nélkül.“

Dr. Sulyok István.